

Els marxistes en la cultura nacional

per Ricard Vinyes

Saber què hi havia de cert darrera la sospita d'una íntima relació entre el marxisme local i el republicanisme social ha ocasionat les pàgines que segueixen.

L'aspecte més aparent i simple, el més tractat, no és el que m'interessa de moment, vull dir que no em refereixo a la permanent coalició electoral que en els consecutius comicis republicans van mantenir uns i altres; amb l'excepció comunista, cert, però una excepció esborrada amb la formació del Front d'Esqueres.

Hi ha prou indicis per crear el convenciment que les vinculacions d'ambdues parts depassen els elements de naturalesa ocasional que determinen la formació de candidatures del període republicà. En conseqüència, la presumpció que existeixen, en aquestes vinculacions, factors de consideració històrica que han determinat la trajectòria del projecte marxista indígena fins a l'acabament de la guerra civil —i potser més—, m'ha conduït a l'aventurera incursió en un territori, si no verge, com a mínim silvestre: la concreta atenció al procés de confecció d'un esperit públic compartit i del model ètico-polític nacional que ha servit de suport ideològic al projecte polític i econòmic del republicanisme social.¹

Ben cert, una altra branca d'aquest tronc d'investigació és l'estudi de les vinculacions i influències del republicanisme amb el món llibertari, és a dir, amb els qui van disposar d'un més gran predicament entre els obrers industrials, però explícitament deixo el tema a futures consideracions.

1. Utilitzo el concepte «esperit públic» tal com el fa entendre Antonio Gramsci. En una carta adreçada a la seva dona, el 19 de març de 1927; de la presó estant, exposava el que havia de ser el seu pla de treball en els futurs anys de captiveri. En el primer dels quatre apartats utilitza i defineix l'esperit públic: «1.º una ricerca sulla formazione dello spirito pubblico in Italia nel secolo scorso; in altre parole una ricerca sugli intellettuali italiani, le loro origini, i loro raggruppamenti; secondo le correnti della cultura, i loro diversi modo di pensare ecc. ecc.» (*Lettere dal carcere*, Torí, Einaudi, 1968, p. 58). Posteriorment utilitzarà el concepte profusament i el definirà amb els exemples fornits per l'anàlisi històrica, en concret a *Miscellanea e note sul Risorgimento italiano* (redactat el 1932) i sobretot a *Risorgimento italiano* (1934), *Appunti e note sparse per un gruppo di saggi sulla storia degli intellettuali* (1932) i a *Problemi di cultura nazionale italiana. I.º Letteratura* (1934-1935). Tot a l'edició de *Quaderni dal carcere*, vols. II-III (Torí, Einaudi, 1975).

Tanmateix, ¿la confusió entre el republicanisme social i els marxistes és total i absoluta? ¿No hi ha elements genuïns del marxisme autòcton que configuren una tradició política i cultural específica? ¿O és aquesta simbiosi la seva tradició?

Respondre a aquestes qüestions històricament problemàtiques requereix reconstruir la intervenció del marxisme en la cultura del país. Ara bé, en tractar de marxistes i cultura, els antecedents historiogràfics revelen la utilització d'una concepció «ornamental» de cultura.² És a dir, cultura com una conclusió de coneixements circumscrits al producte intel·lectual, creatiu o teòretic, amb el negatiu efecte de propiciar l'aparició de posicions extremes i deformadores; bé la sobrevaloració, bé el menyspreu més esquemàtic. I no podia ser altrament, perquè si la cultura era el conjunt de coneixements literaris, artístics o teòretics que personalment es tenen, l'atenció de l'investigador recau obligadament en els elements més destacats per la seva «cultura», és a dir, en els qui «saben» més coses. En no existir, efectivament, uns personatges amb coneixements remarcables i amb contribucions personals universals en comparació d'altres països, la no existència d'un Gramsci, d'un Lukács, d'un Bauer o d'un William Morris catalans ha comportat una frustració que s'ha resolt generalment atribuint influències exteriors, o cercant entusiàsticament paral·lelismes i precocitats teòriques que, atesa la realitat indígena, són indubtablement inflats i deformats.³

Just a l'altra riba s'alça la conclusió contrària, fonamentada en un curiós excés de zel intel·lectual: com que el marxisme «no ha pensat de manera rellevant», no hi ha tradició, ni els elements marxistes són dignes de consideració perquè no han contribuït al desenvolupament del marxisme a causa dels seus escassos coneixements teòretics.⁴ Una interpretació historiogràfica alimentada pel més tronat empirisme. De fet, ve a ser com menysprear l'efecte dels propagandistes eclesiàstics del país (des de les rectories de poble fins al liderisme de Claret i Torras i Bages) en l'encunyació d'un catalanisme conservador, per la

2. Per a una reflexió sobre «cultura-ornament», Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. Introducció (I)* (Barcelona, Fundació A. Galí, 1980), ps. 9-12.

3. Aquesta tendència es dedueix a l'article de Jesús M. RODÉS, *Intellectuals i socialisme. Notes sobre l'especificitat històrica de la «via catalana»*. *Primeres formulacions (I)*, a «Nous Horitzons», núm. 57 (octubre de 1979), ps. 40-42. O, per exemple, i en referència al socialisme espanyol, Marta Bizcarrondo ha excel·lit en aquesta direcció: *Araquistain y la crisis socialista en la II República (1934-36)* (Madrid, S. XXI, 1975), i recentment, de la mateixa autora, *Análisis económico y socialismo en la Segunda República*, a «Estudios de Historia Social», núm. 14 (1980), ps. 221-322.

4. Vegeu el recent llibre d'Isidre MOLAS, *La ciutat llunyana* (Barcelona, Ed. 62, 1981): «Ací el marxisme —diu Molas— és un fet modern, és un fet que s'expandeix als anys seixanta. Just en el fossar de la crisi del marxisme i de l'esquerra a Europa. Abans dels anys seixanta, a Catalunya, no hi ha cap pensador marxista d'un cert relleu, si exceptuem potser Joaquim Maurín» (p. 123). La lectura del conjunt de l'obra de Molas estimula la temptació d'afirmar la intencionalitat política d'aquesta conclusió estrafent les realitats històriques més evidents, que resten supeditades a l'interès de bastir una tradició socialista, de la guerra ençà, que, trencant amb un moment incòmode per als socialistes catalans d'avui —els anys trenta—, serveixi d'aval històric al nou nat partit socialista. Hom dedueix, segons la interpretació de Molas, que el marxisme català va començar, o va començar a ser rellevant, quan els dirigents de l'actual organització socialista van començar a llegir Marx pels volts dels seus vint anys, és a dir, els anys seixanta referits per Molas.

simple i indiscutible realitat que Catalunya no ha donat grans teòlegs a l'Església Catòlica. Però sabem, a totes passades, que, en el model ètico-nacional i en el projecte polític conservador, la seva contribució ha estat de primera magnitud.

En canvi, si cultura és observada més aviat com un procés d'adquisició i valoració qualitativa total de la vida, els camins per comprendre la contribució d'un grup —els marxistes en aquest cas— al context històric general, tenen uns horitzons que ni es limiten a la producció interna del grup, ni s'exhaureixen amb aquesta, i, en conseqüència, l'interès de la investigació abasta necessàriament la relació del grup amb la societat nacional i la seva participació en la formació de l'esperit públic existent.

No pretenc que s'infereixi d'aquesta hipòtesi la defensa d'un procés independent per part dels elements que configuren la supraestructura històrica, sinó que, ben al contrari, segons aquesta proposta, cultura és entesa i reconstruïda com un llarg desplaçament dels hàbits del pensament i l'acció, en la transformació dels quals intervenen, bel·licosament, els diferents sectors socials per fer prevaler la seva concepció de la naturalesa de les relacions socials.

Ja fa anys que Raymond Williams, en un llarg estudi sobre el concepte de cultura bastit en l'anàlisi de l'evolució de la societat anglesa des dels inicis de la revolució industrial fins als anys cinquanta del nostre segle, va intentar demostrar —i crec que va excellir en el seu objectiu— que la cultura no és tan sols el producte d'una sola classe, sobretot en la percepció que una generació fa del seu moment històric.⁵ En realitat, una generació s'apropia la cultura i la transforma d'acord amb les seves necessitats i ambicions. Això és lluny de suposar una prèvia alternativa cultural proletària a una cultura burgesa ja instaurada. Williams assevera que la cultura popular tradicional anglesa va ser fragmentada, debilitada i dislocada per la revolució industrial, i el que sorgeix de la classe obrera no és una cultura alternativa prefigurada, sinó la formulació i la presència de la institució democràtica col·lectiva —sindicats, ateneus, associacions, partits, moviments cooperatistes—; és per aquesta ruta que els treballadors van participar en la transformació de la cultura existent tot creant hàbits mentals i projectes entorn de la idea bàsica col·lectiva i democràtica.⁶

Fent cas d'aquestes observacions, sospesar la contribució i especificitat dels marxistes en la cultura nacional condueix a intentar refer el seus trajectes; tant en el desplegament d'iniciatives sindicals noves i genuïnes, com la seva peculiar contribució a la tipologia ètica de la literatura social en circulació, les vinculacions amb la bohèmia barcelonina i la participació en la vida associativa, l'atípica arribada a les institucions polítiques del país i l'aparició d'activistes radicals en el si del moviment. Les pàgines que segueixen es dediquen a ordenar aquests temes per comprovar si la hipòtesi és plausible i útil a reconstruir els camins del marxisme català, en els anys vint i començament dels trenta, per una ruta diferent de la d'inventariar amb deficiència les lectures que s'havien fet de Marx

5. Raymond WILLIAMS, *Cultura i societat* (Barcelona, Laia, 1974). La primera edició té la llunyana data del 1958.

6. R. WILLIAMS, *op. cit.* Amb tot, Williams comenta comprensivament: «Per a aquells per als quals la significació de cultura és l'obra intel·lectual o imaginativa, una tal realització els pot semblar insignificant» (ps. 480-481).

o de marxistes i revolucionaris eminents. Òbviament, el coneixement teòric dels principals personatges de la pròpia corda no és mai una dada que s'hagi de negligir, al contrari; però tampoc no és definitiva ni a vegades significativa. Al capdavant, els metges no es fan llegint llibres de medicina, i a Catalunya, entre el 1936 i el 1939, resulta que es va realitzar una revolució socialista —permeteu-me la ironia— sense haver llegit els clàssics del socialisme!⁷ I, comptat i debatut, no trobo raons per creure que la via catalana hagués fet enutjar l'illustre barbut, perquè anys enrera s'havia preocupat d'aclarir-nos que «el comunisme no és per a nosaltres un "estat de coses" que s'hagi d'arribar a instaurar, un ideal que haurà de conformar la realitat. Anomenem comunisme un moviment real que aboleix l'estat de coses present».⁸ És el millor consell a un historiador que es preocupi pels moviments socials; fent-ne cas, em sembla més aclaridor atendre el nostre «moviment real» i els trajectes que seguiren els marxistes, al llarg dels quals van dipositar alguns dels elements del seu concepte de la naturalesa de les relacions socials contribuint a l'enfonsament de la utopia liberal al redòs de la qual havien gairebé nascut.

Noucentisme socialista?

El volum de les realitzacions institucionals de la burgesia noucentista ja se sap que és enlluernador; però el que més interessa d'aquella gent és que van assolir encunyar el paradigma de ciutadà nacional, un model que oferirà en el transcurs del segle el catalanisme conservador amb una eficient circulació i pregonia acceptació, fins al punt que, en ocasions, depassà els seus rengles tot empestant àmbits socials impropis del seu projecte, com el republicanisme social.

El model pressuposa una mentalitat i uns hàbits particulars que caracteritzaven els catalans i el seu país en harmonia amb una idiosincràsia de ponderació social i ordre. No era nou en la història del pensament indígena, havia vibrat amb l'escola escocesa del sentit comú de Hamilton, amb Bonald i amb l'inefable De Maistre, presentats per les lectures de Llorens i Barba i encara més difosos per Torras i Bages, i per una eficient organització de seminaris que creaven centenars de funcionaris que s'anaven vinculant al desvetllament nacional. Però ara, finalment, es passava del verb a la funcionalitat de la imatge propagandística, a la materialitat dels edificis i dels projectes no solament realitzables, sinó realitzats.

Les institucions del noucentisme, avalades per la competència dels seus funcionaris, s'identificaven amb la «nació», amb el moviment catalanista, amb el treball ben fet de l'obrer, amb la suposada inclinació local a l'estalvi i amb una

7. En tot cas, potser seria més encertat dir que «els socialistes van contribuir a fer i comandar una revolució»; si més no, evitaria l'estupor produït per una afirmació tan rotunda com la del text. I, tanmateix, si bé l'estudi de la guerra que ens permetés adjectivar la revolució de 1936-39 encara és per fer, estic convençut que l'auge marxista en guerra va ser no solament notori, sinó que esdevingué a poc a poc hegemònic, es va anar imposant, assimilant d'altres sectors, amb d'altres projectes revolucionaris. Sense més insistència, observeu què comentava Abad de Santillán a l'article *En voz baja*, a la revista «Tímon» (desembre de 1938), ps. 3-10.

8. K. MARX, F. ENGELS, *Ökonomisch-philosophische Manuskripte*, edició completa, vol. II, (obres, articles, notes 1843-1844) (Berlín, Dietz Verlag, 1982²), p. 398.

conducta cívica, que no volia dir altra cosa que evitar actituds socials radicals. Es donava carn i ossos a l'inefable seny, i aquest i no cap altra constituïa el registre nacional. «*Esta gente representa aquí la inteligencia, el método, la capacidad. Nosotros representamos la incompetencia, la incoherencia, la brutalidad, los malos modos...*» És un comentari d'Àngel Samblancat quan festejava amb confederals i radicals.⁹ En efecte, qualsevol sentiment, acció o corrent que proposés el trencament de l'equilibri de ponderació i reforma era considerat «forà» al catalanisme. Solà i Cañizares, home de trajectòria tortuosa que del lerrouisme va acabar en els rengles de la Lliga, ho sintetitzava perfectament a propòsit d'un comentari sobre la Unió Socialista: «Intentà l'absurditat de crear un socialisme catalanista.»¹⁰ Obviament, els discrets marxistes del país formaven part de la legió d'incívics i brutals, d'incoherents i maldestres anomenats per Samblancat. D'aquesta manera es va anar gestant el que havia de ser un problema principal i obsessiu: «recuperar» la nació per als qui n'havien estat exclosos i foragitats.

Un dels llocs comuns amb més predicament és que la Mancomunitat i les seves institucions van recollir el més apte del que hi havia al país prescindint de la seva filiació ideològica. No estic en condicions de discutir-ho a fons, però em sembla qüestionable.

La referència a la pluralitat pratiana s'ha fonamentat sempre en l'exemple del seu atreviment de vincular el socialisme a l'empresa institucional des del seu bell inici, vinculació restringida a la concreta i singular personalitat de Rafael Campalans. Primer amb la seva incorporació a obres públiques el 1917 —època en què no hi ha cap text socialista de Campalans, encara— i, especialment, en la direcció de l'Escola del Treball i l'organització de l'ensenyament professional.

Amb aquestes limitacions, parlar de pluralitat ideològica és desproporcionat, perquè la diversitat del panorama sociopolític no es limitava al socialisme; ben al contrari, republicans i confederals detenien el més gran espai. La incorporació de Campalans significava la disposició d'un nom, no la contribució a un corrent polític i cultural. Campalans era un socialista sense ombra, és a dir, sense moviment organitzat, sense projecte de política institucional.

Nogensmenys, el discurs del capdavanter socialista en matèria d'instrucció pública i acció cultural era francament confús; la seva ambigüitat permet deduir-ne tot el que n'és deduïble. Tant ofereix un model cultural integral vinculant l'esforç manual amb l'intellectual, com sobtadament el nega i proposa un sorprenent elitisme cultural. La «cultura única» que emergeix en més d'un text és

9. Citat per Joan FUSTER a *Literatura catalana contemporània* (Barcelona, Curial, 1976²), p. 144.

10. F. DE SOLÀ I CAÑIZARES, *Les lluites socials a Catalunya (1812-1934)* (Barcelona 1934), p. 111. Aquest tema va ser ben present en el període 1934-36, uns dies en què els conservadors, davant el perill real de la pèrdua d'hegemonia en les reivindicacions nacionals, van tornar a reivindicar les tesis clàssiques del tombant del segle. Per exemple, Joan Estelrich s'esforçava per reivindicar aquella tradició a *Fènix, o l'esperit de Renaixença* (Barcelona, BCAI, 1934); i en plena agitació frontpopulista es poden citar els articles de Duran i Ventosa a «La Veu de Catalunya», *Les doctrines marxistes i comunistes i el seny català* (20-III-36), *Els papers respectius dels partits catalans* (24-v-36 i 26-v-36), o la seva intervenció al Parlament en l'homenatge a Valentí Almirall («Diari de Sessions», 19-v-1936).

imprecisa, obscura, sembla més adequat a la comanda d'un públic ateneista format per obrers ilustrats i anhelants de coneixements i ràpides propostes culturals, que no pas destinat a fornir elements per a la confecció d'un programa d'acció institucional. El patrimoni del socialisme filantròpic del dinou s'endevina amb facilitat: «El problema social és essencialment un problema de dignitat humana. És a dir, un problema de cultura», i afegia la conveniència d'educar els patrons per tal d'assegurar unes millors relacions laborals. És la substitució de la lluita de classes per la lluita cultural, la que presumiblement dignificarà l'home.¹¹ El conjunt dels seus textos fan creure que no és aquesta la pretensió ni l'orientació general del seu discurs, però sovint en facilita aquesta interpretació la seva obra fragmentada, que és la forma en què era rebuda pel públic coetani interessat. El més sòlid, el que marcaria la posterior política socialista, era la decidida negativa a la política d'extensions universitàries o educatives especials per a obrers destinades a perpetuar un ensenyament de segona categoria. I, sobretot, l'explicitació per sempre més de l'opció socialista d'intervenir en les institucions públiques de l'ensenyament apartant-se de l'opció d'una xarxa d'instrucció alternativa a l'estat i confinada als límits de classe.

Ben cert que hi havia raons perquè Campalans fos cridat als serveis de la Mancomunitat; el fet d'haver professat a la mateixa escola que anava a dirigir i la seva sòlida i prestigiosa formació tècnica són recomanacions considerables; però ho era sobretot el fet de ser un marxista sense moviment socialista, la qual cosa el feia un personatge inofensiu, políticament candorós. L'enginyer socialista era en la seva solitud menys molest que molts homes del republicanisme social, que Layret, per exemple, un republicà amb conviccions socialistes.¹² Els dirigents del republicanisme social mobilitzaven; el marxisme, no.

Campalans va fer el més natural en aquelles circumstàncies: convertir l'Escola del Treball en un centre de formació socialista que havia de donar fruit al cap d'uns quants anys; per l'escola van passar joves que constitueixen la primera fornada de dirigents del sindicalisme d'orientació socialista i que actuaren els anys trenta significadament: Joan Fronjosà, Joan Viladomat, Jové i Brufau, Josep Miret. El balanç de l'actitud de Campalans no és negatiu i manté equilibri amb les possibilitats del moment. Però hi ha en tot plegat una observació remarcable. L'accés a les institucions del país presenta una diferència notable entre el socialisme indígena i el procés seguit a Alemanya, Gran Bretanya, Espanya, França i sobretot Àustria. Allí la incorporació de socialistes a les institucions va ser un abordatge, de primer la lluita per l'organització, després els combats pel sufragi fins a assolir els primers resultats favorables que permetessin

11. Rafael CAMPALANS, *Els problemes de l'educació del poble*, conferència pronunciada a l'Ateneu Enciclopèdic Popular el 19 d'octubre de 1922, p. 2. En un moment del seu parlament féu un comentari ben elitista i propi, altrament, de la confusió general del seu discurs sobre educació i cultura: «No cal dir —afirmava— que no té res a veure la paraula cultura-integració de les valors selectes de la humanitat amb el sentit misèrrim de la lluita contra l'analfabetisme que volen donar-li alguns de fàcil contentar.»

12. Si més no de passada, és avinent congnar que Layret, en la seva tesi doctoral presentada el 1904 i publicada l'any següent, *La sociedad primitiva su concepto y método de investigación* (Imp. Elzviriana), utilitzava sovint el concepte de materialisme històric i manifestava obertament seguir les seves normes. Les citacions d'Engels —l'origen de la família— i de Morgan —Ancien Society— són abundants.

el seu accés. A Catalunya succeïa a l'inrevés: se sol·licitaven els seus serveis just en el moment en què les institucions es creaven; després havia de venir l'organització i el projecte polític.

La cohesió del marxisme autòcton com a moviment polític, és a dir, del moviment socialista, va arribar més tard, però no va sorgir del no-res, tanmateix. El país disposava d'un «socialisme individual» que es passejava pels carrers de Barcelona —perquè era eminentment barceloní— i que va omplir els anys de la dictadura. Eren socialistes de no-se-sap-per-què. La majoria de personatges que es consideraven marxistes i disposaven d'una certa incidència pública eren homes d'ateneu i de bohèmia, com Cristòfor de Domènec o Alfons Maseres, erudits de diumenge com Màrius Vidal i Gort, gent de la lleva pacifista formada amb la guerra del 14, com Feliu Elies «Apa», obrers il·lustrats animadors de revistes literàries i vinculats al teixit associatiu del país, com Joan Sallarés o el jove Rafael Massip; personatges —pocs— amb formació universitària i vinculats al món de les lletres, com Josep Roure i Torrent, o que disposaven d'oficis liberals, com el metge Josep Bonifaci, que manifestava sentir-se «filosòficament antiburgès», i Jaume Ayguadé, Emili Mira i el farmacèutic Pau Cirera; tècnics com Ruiz i Ponseti atrets per les propostes coherents de l'anàlisi econòmica marxista i la planificació soviètica; nacionalistes a la recerca del nord organitzatiu, com Ramon Jové, Amadeu Bernadó, Domènec Ramon; entusiastes del bolxevisme com Arlandis, Nin, Sesé, Maurín o Arquer.¹³ La seva acció va desenvolupar-se, llevat dels comunistes, sense coordinació, però amb un impacte no negligible en les institucions democràtiques col·lectives que havia anat creant el moviment obrer, en la vida associativa de la ciutat, confegida pel món ateneïsta i la bohèmia literària i cultural —ambient i tribuna en absolut negligible en un món petit i de relacions reduïdes—, i en el moviment sindical consolidat o en experiències sindicals i associatives que corresponien a novíssimes realitats professionals.

L'experiència sindicalista dels tècnics i professionals

Naturalment, l'ambició sindical dels marxistes, especialment dels comunistes, els anys vint, va ser furgar en el sindicalisme confederal per tal d'esbandir-ne l'orientació tradicional. El procés i el seu decebedor resultat és tan conegut que no hi calen les referències. El canvi confederal no arribava fins a la república, i l'acció d'aquells marxistes va ser-ne una concausa ben petita, insignificant, de la crisi confederal dels anys trenta. En canvi, la participació activíssima entre els treballadors del comerç i els tècnics i professionals va donar èxits remarcables. El Centre de Dependents i el Sindicat Mercantil van tenir una notable con-

13. Per a la citació de Josep Bonifaci, vegeu l'entrevista de Josep Farràs al metge comunista: *Josep Bonifaci. De Llimiana al Kremlin*, a «Escudella», núm. 14 (tercer trimestre de 1979) (Pallars), p. 15: «Jo no havia llegit massa sobre marxisme, sols tenia una idea molt tòpica sobre la Rússia en construcció, sobre la revolució... Filosòficament era antiburgès. Jo odiava a la burgesia després d'haver llegit algunes novel·les, sobre tot els *Episodios nacionales*, on es narraven les guerres civils que havien flagellat l'Espanya del segle XIX.»

currència d'aquells elements, i amb els anys —en guerra— havien de revelar-se com la base més sòlida del recent poder sindical marxista. En aquest sector de treballadors el capítol inèdit correspon al sindicat de tècnics que va impulsar Ruiz i Ponseti el 1920 —el mateix any en què es fundava el Sindicat de Metges— i que es va formalitzar amb la constitució del Sindicat General de Tècnics de Catalunya. Una experiència que revela amb claredat la forma amb què el marxisme va anar deixant petja incorporant-se a la societat, recaptant quadres que intervindran en la cultura nacional alhora que dipositava elements que havien de ser utilitzats en el seu futur projecte polític.

Els organitzadors del sindicalisme que pretenia associar els tècnics van trobar les primeres dificultats en el rebuig que va donar als seus primers estatuts una assemblea celebrada al Col·legi d'Enginyers, a la qual assistiren sobretot gent del ram, enginyers industrials. Fet i fet, el rebuig va ser afortunat, perquè obligà Ruiz i Ponseti i els seus col·laboradors a un nou plantejament que l'allunyava del corporativisme i l'apropava al model sindical creat per la classe obrera i que, progressivament, havien d'anar adoptant al llarg del segle altres sectors que ingressaven a l'àrea dels assalariats. La topada inicial va fer canviar el procediment, prescindir de l'oposició corporativista reagrupant tècnics de diferents especialitats d'acord amb el projecte sindical i aprovant uns estatuts que servien de programa a qui volgués afiliar-se al nou sindicat. No sorgia d'un col·legi professional, sinó com una entitat independent de les corporacions.¹⁴ Ruiz i Ponseti imprimia caràcter al nou sindicalisme especificant en primer lloc la seva diferència amb els sindicats obrers —havia rebutjat l'ingrés del SGTC a la CNT— i també negant la incorporació a aquest de professions liberals, perquè el projecte, deia Ruiz i Ponseti, no era un «sindicat general d'intellectuals», sinó una organització de resistència socioeconòmica i una plataforma que contribuís a la intensificació de la producció: «Tenim ferm propòsit de constituir-nos en administradors d'una nova justícia en la vida del treball, i no tenim inconvenient en pensar com a primera fita fonamental del nostre programa la repartició equitativa dels beneficis de la producció entre el capital, el treball i la tècnica directriu.»¹⁵ Immediatament van preocupar-se de precisar el caràcter de l'associació que els organitzava eixamplant l'orientació reivindicativa fins al qüestionament de l'organització social vigent. Era un camí diferent del que prenién els metges en aquelles mateixes dates. Ruiz i Ponseti puntualitzava i definia un sindicalisme més enllà de la corporació i amb vocació inequívoca d'intervenció en la planificació econòmica i l'organització política: «*De las luchas sostenidas durante los últimos años por los trabajadores de todas las categorías con sus patronos, luchas que en general han terminado con victorias aparatosas alcanzadas por los asalariados, se ha podido deducir que la antigua táctica de perseguir como único ideal el aumento de salario y la reducción de jornada, conduce indudablemente a victorias fáciles, pero con ellas no se consigue aumentar la capacidad adquisitiva del asalariado y por consiguiente no se aumenta lo más mínimo su bienestar. En vista de este fracaso de "vender trabajo al precio más alto po-*

14. «Butlletí del Sindicat de Tècnics de Catalunya», núm. 1 (31-I-1921) i núm. 2 (28-II-1921).

15. «Butlletí...» (28-II-1921), p. 8.

sible" se ha impuesto a las organizaciones sindicales de toda Europa la necesidad de un cambio de táctica radical, y aun en medio de las discrepancias y los odios que se han desencadenado en el seno de las organizaciones obreras, todos coinciden en la necesidad de perseguir como ideal inmediato la "reorganización económica de la sociedad sobre nuevas bases", reorganización que desde el punto de vista de los asalariados habría de tener por objetivo escapar del férreo círculo vicioso: —jornales más altos-aumento de precio de los objetos de consumo-capacidad adquisitiva constante-malestar invariable—. Los progresos y los métodos de lucha preconizados son tantos como las organizaciones sindicales, pero en síntesis puede afirmarse que "sindicalismo" es toda teoría que sustenta la necesidad de que los elementos productores se agrupen en sindicatos con objeto de defender sus derechos ya reconocidos, y de reivindicar una distribución más justa de los frutos de trabajo.»¹⁶

En conseqüència, demanava una direcció planificada de la indústria en la qual havien d'intervenir tots els sectors del procés de producció: capital, treball, tècnics i govern, un sistema de col·laboració organitzativa que denominà «democràcia industrial»,¹⁷ antecedent inequívoc de la «nova economia». Ruiz i Ponseti se situava al marge de la dictadura del proletariat, o en tot cas no hi polemitzava, i concebia l'acció cooperatista com la base d'un procés econòmic que havia de transformar el règim capitalista «per injust i per immoral». A la base tercera dels estatuts redactats quasi personalment per ell es manifestava la necessària contribució del sindicat a un projecte de socialització i municipalització.

Tot plegat es revelà com el marc més adient que podia oferir el socialisme, en la seva situació, a aquell sector laboral que engreixaria al cap d'una dècada les secretaries de la Generalitat donant als republicans el que no tenien: elements d'anàlisi i eficàcia, i que a la fi participaria com a protagonista en la planificació de la Catalunya en armes; em refereixo als noms de Joaquim Mascorda, Demetri Carceller, Jaume Mirambell, Manuel Vidal, Leonor Ferrer i Teresa Torrents.

Tanmateix, el panorama de la influència marxista en el sindicalisme de professionals a l'exclusiva llum de l'experiència del SGTC pot causar un entusiasme deformatador en estendre, sense cautela, la seva tendència vocacional i els seus resultats al conjunt general d'organitzacions similars, sindicals o d'afinitat professional. Per exemple, l'aspecte que ofereix l'evolució del Sindicat de Metges de Catalunya és, en general, tota una altra cosa, per bé que la presència d'elements socialistes no va deixar de faltar, tot esforçant-se per influir en l'orientació social del ram.

L'antecedent immediat del Sindicat, el Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana, indica el to que presumiblement havia de tenir. Les ponències que es preocuparen de la relació entre la professió i la societat en què s'exercia van ser poques i de caire tècnic, llevat d'una sola i brevíssima excepció, la d'En-

16. *Ibid.*, p. 1.

17. «Butlletí...», núm. 5 (31-I-1922). El concepte no és genuí, sinó apropiat del sindicalisme professional francès. Ruiz i Ponseti citava els sindicalistes francesos ben sovint, i en el «Butlletí» del SGTC es reproduïen articles de la premsa sindical del país veí on també s'assajava l'elaboració d'un programa d'acció dels tècnics i professionals agrupats a l'US-TICA. Per exemple, d'Agustín Leger: *La democràcia industrial segons els enginyers americans* (art. reproduït de «L'Opinion»).

ric Mias —republicà i de família republicana—, preocupat per la salubritat escolar,¹⁸ una qüestió que havia de ser l'únic tema de preocupació social en el petit corrent progressista a l'interior del sindicat i que coincidí amb els plantejaments i les realitzacions parcials del grup d'arquitectes i urbanistes que s'havia de congriar a finals de la dictadura i que prendria empremta amb la república i molt especialment a la guerra.

El sindicat va desenvolupar des del començament una orientació absolutament gremial i corporativista, una activitat que podia ser perfectament realitzada pel Col·legi de Metges, amb el qual entrà, òbviament, en conflicte per causa de la duplicitat de funcions; polèmiques i discussions que, si al primer cop d'ull aparenten radicalisme per part dels metges sindicats, en la realitat no eren sinó picabaralles gremials a les quals els membres de la nova organització s'abocaven amb entusiasme de militant neòfit.

El discurs de l'orientació del sindicalisme professional que van desenvolupar els metges els primers anys és ben explícit en la seva acció: la primera preocupació va ser estipular tarifes, horaris, serveis extraordinaris i competències de les diferents especialitats; nogensmenys, la relació de la medicina amb les empreses i fàbriques és tan sols objecte d'atenció quant a la fixació dels preus i tarifes a cobrar.¹⁹ Un article de César Juarros explicitava perfectament l'orientació corporativa del sindicat i la seva voluntària marginació del conjunt social: «No hay que hacer caballo de batalla de la cooperación con los obreros. Fue un error plantear prematuramente esta cuestión superflua; ya que un sindicato profesional, por el solo hecho de serlo estará unas veces al lado y otras enfrente de los demás sindicatos, según determinen los que lo integren y sin que esta cuestión de táctica justifique un cisma.»²⁰

18. «Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana» (celebrat a Tarragona els dies 27, 28, 29 de juny de 1919) (Barcelona, Imp. Badia, 1920), 2 vols. Vegeu la ponència d'Enric MIAS, *El joc lliure i l'aire lliure com a mitjà d'educació física escolar*, vol. I, ps. 228-230.

Un exemple de les preocupacions exclusivament tecnicistes en la problemàtica social és la ponència de Francesc LLAURADÓ, *L'inconvenient que presenta actualment la medicina en el nostre país: necessitat de la seva modificació segons les orientacions de la medicina moderna*, op. cit., vol. I, ps. 310-311. Nogensmenys, el sorprenent menyspreu per l'avortament queda reflectit en la ponència i el debat suscitats per Josep BLANC I BENET, *El secret mèdic en la intervenció criminal de la gestació*, op. cit., vol. I, ps. 244-251. Tant en la ponència com en el debat, la preocupació per l'avortament és exclusivament per la responsabilitat moral del metge en la denúncia o no d'un col·lega del qual es tingui notícia que ha realitzat pràctiques avortives, per les molèsties professionals que la denúncia pot causar-li. En cap moment no hi ha l'intent de penetrar en la causa i la realitat social d'un tema que era tractat en les publicacions obreres, tant locals com foranes.

19. El sindicat es constituí oficialment el 27 de març de 1920, sota la presidència d'Ermenegild Puig i Sais (un liberal conservador) i la presidència de Ramon Pla i Armengol, un marxista clàssic dels que donava el país, em refereixo a la confusió política, si bé sempre s'autoconsiderà socialista i va practicar una fidel militància. Per a la orientació del sindicat, «Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya», núms. 2-3 (juliol-agost de 1920). En el primer número del «Butlletí» (juny de 1920) s'expliciten detalls sobre la seva constitució i els membres directius.

Per als conflictes entre Col·legi de Metges i Sindicat, pràcticament n'hi ha notícia a tots els Butlletins entre el 1920 i el 1921. Des de l'any 1921 la tensió sembla que minva, almenys en el paper imprès, i ressorgí de tant en tant sense apreciacions d'interès.

20. «Butlletí», núm. 4 (setembre de 1920). César Juarros, metge, va ser un dels peo-

Explícita és la polèmica que va desvetllar-se en el sindicat sobre la medicina pública i el desenvolupament del mutualisme, entès en el marc del cooperativisme, o l'impuls de la medicina privada. El tema va mantenir un permanent enfrontament en què la confusió va ser la tònica general, i l'interès social el que més hi mancava. Els atacs al mutualisme des del «Butlletí» del sindicat van adquirir un to ferotge, la seva puixança alarmava: «Les pèrdues anyals que produeixen al cos mèdic únicament de Barcelona s'estimen en més de quatre milions de pessetes», s'esclamava F. Proubasta, un col·laborador habitual del «Butlletí», i advertia sobre l'ingrés lent i segur dels metges en el menyspreat —per poc noble— món dels assalariats. Era preferible que el metge, per compassió, visités gratuïtament en lloc de formar part de la plantilla d'una «mútua».²¹

És clar que la cooperativa mèdica, la «mútua», no era farina blanca sempre. L'orientació lucrativa de l'entitat l'allunyava del cooperativisme de consum propiciat pels obrers industrials i altres sectors laborals, però certament van proliferar les orientacions altruistes en el món mutualista; per exemple, l'esforçada tasca d'Higini Sicart, un home del republicanisme social, va prendre aquesta direcció, i és possible que en general l'extensió del mutualisme mèdic a Catalunya contribuís a descarregar penalitats no solament de la classe obrera, sinó també d'altres sectors depauperats i fràgils a les malalties d'una Catalunya insalubre i descurada sanitàriament i assistencialment. L'estudi de la petja que deixà el mutualisme al país encara és per fer, malgrat la seva importància per a la comprensió de les condicions de vida.

Amb el temps es va configurar un grup amb vocació de canviar l'orientació del sindicat, o, si més no, d'introduir-hi noves preocupacions, un grup format per nacionalistes radicals amb simpaties socialistes —Josep Bonifaci, Francesc Muntanyà, Santiago Vivancos—, socialistes amb antecedents militants —Jaume Ayguader, Emili Mira— i republicans socialitzants —Jordi Cantó, Andreu Cebestany. El grup va introduir la secció de «Medicina Social», a cura de Josep Bonifaci, en el «Butlletí». Si bé és difícil de precisar la influència real del grup en la direcció del sindicat —probablement va ser ben minsa—, és indubtable el valor dels articles que van aparèixer a la revista. Bonifaci es destapava amb una proposta d'acció sindical destinada a intervenir en la prevenció i el remei de la tuberculosi a les zones més insalubres de Barcelona —el barri vell, diu— i a les zones més predisposades a l'epidèmia, tot suggerint un nou camí al gremialisme d'aquell sindicat; Pere Domingo —que militaria a la Unió Socialista— insistia des de la mateixa secció en la intervenció en massa del sindicat per

---

ners i propagandistes més actius del sindicalisme professional dels metges a Espanya. Féu diverses conferències, sempre sota el títol de *La medicina ibera*. L'article citat el reproduïen el metges catalans elogiant-lo, entusiasmats —segons deien— amb les tesis de l'autor, les quals havien estat publicades anteriorment al «Boletín del Colegio de Médicos de Castellón de la Plana».

21. «Butlletí», núm. 50 (agost de 1925). Els atacs van ser durs, i la por del gremi, ben significativa del canvi que s'operava en l'exercici de les professions liberals. *Diuen que passarem gana*, es titulava un ferotge article («Butlletí», núm. 64, ps. 9-10), on es brandava l'inefable argument: «És millor una visita de 3 pessetes feta a consciència, que una gratuïta feta a corre-cuita.»

a la prevenció del paludisme, i Jaume Ayguader iniciava la llarga sèrie d'articles sobre l'habitatge a Barcelona: *El problema de les barraques i dels rellogats*; entretant, Francesc Muntanyà es va despenjar amb un article escandalós que va provocar l'enrenou del «Butlletí»: *L'estat davant el problema de la prostitució i la sífilis*. Temes mai no tractats van anar apareixent en aquella secció; per exemple, Jordi Cantó va proposar, en contra de la majoria de la professió, la necessitat d'una organització hospitalària promoguda per l'estat, alhora que arremetia contra la pràctica liberal de l'ofici a favor del caràcter assalariat del metge en una nova organització hospitalària.²² Un parell d'articles de Jaume Ayguader i Emili Mira insinuen una problemàtica interessant, la renovació de la medicina catalana des de les aules universitàries. Mira, referint-se a la debilitat dels coneixements que atorgava la Universitat, proposava la intervenció del sindicat en l'elaboració dels estudis i el control de qualitat en les disciplines que havien de formar els nous metges. Ayguader, en un article ambiciós, reflexionava sobre l'evolució de la medicina al país exposant l'existència d'una escola científica catalana que es trobava col·lapsada per la mediocritat de la investigació i l'ensenyament oficials.²³

Però el tema central d'aquells metges fou bàsicament la preocupació per la salubritat urbana, tema que coincidia amb el projecte urbà de Cebrià Montoliu i la ciutat-jardí, versió local del socialisme municipal britànic, un projecte arraconat pel model de reforma que impulsaren els homes de la Lliga, però que tornava a ressorgir amb l'adveniment de la República, agafat de la mà pel grup d'arquitectes i urbanistes agrupats en el GATCPAC i que s'expressaven a través de la revista «A.C.», dirigida per Josep Torrens i Clavé, un jove militant de la Unió Socialista.

El fet que l'únic projecte que semblava destinat a una realització feliç, sobretot a partir del triomf frontpopulista del febrer del 36 i de l'aprovació del pressupost d'obres i sanejament que Carles Pi Sunyer havia presentat al Consistori, fos, inicialment, el sanejament del centre històric i la realització de l'ambiciós projecte de la ciutat de repòs i vacances, destinada al consum bàsicament obrer, suposava una innegable presència dels primers plantejaments d'aquell grup

22. Vegeu Josep BONIFACI, *El sindicat i el poble* («Butlletí», núm. 61, setembre de 1925), i també la reflexió general sobre els problemes del sindicat a *Va de conte* («Butlletí», núm. 62, octubre de 1925). En la mateixa orientació l'article de Santiago VIVANCOS, *Lluita contra la mortalitat infantil* («Butlletí», núm. 78, febrer de 1928), Pere DOMINGO, *Acció social antipallúdica*; i els articles de Muntanyà nús. 63-64 (novembre-desembre de 1925). Jaume Ayguadé, als nús. 77-81 (gener-maig de 1927). L'article de Jordi CANTÓ, *El problema hospitalari*, núm. 84 (agost 1927); *¿Som obrers o sacerdots?*, núm. 87 (agost de 1927), en el qual Cantó asseverava: «Com a proletaris podrem laborar, indòmits, pel nostre millorament moral, científic i econòmic. Com a sacerdots, mai no ens escaurà aixecar la bandera de la rebel·lió ni el penó de la llibertat. Diguem-nos, a tot arreu, obrers.»

23. Emili MIRA, *Un nou horitzó*, «Butlletí», núm. 81 (maig de 1927). AYGUADÉ, *El nostre moviment científic-mèdic*, «Butlletí», núm. 88 (desembre de 1927). No fa gaire Josep Bonifaci recordava així els seus anys universitaris: «L'estat intel·lectual de la Universitat era caòtic. Els professors eren vells, sords, quasi cecs, i intel·lectualment no sabien res» («Escudella», núm. 14, 3r. trimestre de 1979, Pallars, p. 4). Per a una descripció global de la Universitat en aquests anys coincident amb l'opinió de Bonifaci, vegeu Pere BOSCH GIMPERA, *Memòries* (Barcelona, Ed. 62, 1980).

de metges format per socialistes i republicans en la remodelació de la ciutat.²⁴

L'experiència del sindicalisme en l'àrea de tècnics i professionals assajat pels marxistes és un trajecte clos i tan sols introductorí als lleus elements que marquen una tradició marxista específica i a la persistència d'una interrelació entre republicans i socialistes, o, si es vol, entre republicanisme social i socialisme republicà, com explícita el cas dels metges. Però el tema rellevant és l'absoluta permeabilitat del socialisme vers el republicanisme al moment d'oferir conjuntament un model ètico-nacional que ambdós necessitaven oposar al noucentisme, precisament per recuperar els qui Samblancat n'havia proclamat exclosos i que justament eren el públic republicà i presumiblement socialista.

Bohemis, moralistes, propagandistes i ciutadania antinoucentista

La presència dels qui deien tenir objectius socialistes no faltava en la confusió de la petita bohèmia cultural barcelonina. És més, la majoria dels qui han passat com a «intellectualitat socialista» hi van adquirir la seva formació i a partir d'ella la seva projecció pública; i per treure la desconfiança del significat d'aquell món i la seva convenient atenció, és el bon punt per recordar ocasionalment que en ella es van relacionar consellers de la Generalitat, com Ventura Gassol; alcaldes, com Ayguadé i Miró; escriptors de prestigi inqüestionable i vida pública activa, com Puig i Ferrater; autors que recollirien certs èxits d'escena, com Lluís Capdevila o Navarro i Costabella; i, òbviament, una muntanya de periodistes que ompliran les redaccions de «La Rambla», «La Humanitat», «El Be Negre», «L'Opinió» «Justícia Social». En general, gent del republicanisme, si bé en alguns personatges l'ambivalència militant en va ser el tarannà, circumstància també característica de l'univers que anem a reconstruir.

La veritat és que no hi ha un excés de noms que es reclamessin socialistes: Vidal i Gort, Cristòfor de Domènec, Feliu Elies, Joan Sallarès. La figura de Cristòfor de Domènec és probablement la més amable i pertinent per exemplificar les confusions i els límits del que s'ha anomenat intel·lectualitat socialista amb certa pompositat, afavorint l'irat atac del pulquèrrim empirisme autòcton al qual ja m'he referit. Tot indica que Domènec gaudia d'anomenada com a intel·lectual socialista; Rafael Tasis, en el seu excellent resum de literatura (1937), el qualificava, en l'apartat dels assagistes, com «l'apòstol dels desheretats», i no fa gaire un historiador l'ha citat com un dels noms qualificats del socialisme i de la «cultura».²⁵ La realitat de l'apòstol —paradigma magnífic del sector redemp-

24. En referència a aquest tema, vegeu Francesc ROCA, *Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-1939* (Barcelona, Ketrés Editora, 1979).

25. RAFAEL TASIS I MARCA, *La literatura catalana moderna* (Barcelona, Comissariat de Propaganda, 1937). Per a la citació, p. 61. En els comentaris sobre l'assaig polític-social (ps. 52-63), Tasis es limita als noms següents: Gabriel Alomar, Plàcid Vidal, Prat de la Riba i Martí i Julià, Ferran Soldevila, Torras i Bages, Carles Cardó i Carles Pi Sunyer. La revista anarco-sindicalista «Timón» (novembre de 1938), p. 201, dirigida per Abad de Santillán, comentava així el recent aparegut llibre de Tasis: «Tasis y Marca nos brinda en su ensayo un prontuario de historia de la literatura catalana moderna y contemporánea sobre y feliz, y al mismo tiempo, sin proponérselo de la política del catalanismo. Pues la literatura ha sido, en Cataluña, el vehículo más eficaz de esa corriente.»

torista de la bohèmia urbana— és molt més divertida i frívola, un intel·lectual cul de cafè, ateneïsta estrafolari, un aristòcrata sense calés: «Un ciutadà que no treballava mai si no fos llegir i escriure, i encara a la seva manera singular; personatge que gairebé tampoc no menjava, perquè solia passar-se dies sencers a l'Ateneu Barcelonès resolent el problema social de pensament i de paraula, estimulant el seu mecanisme corporal només amb una copa de conyac.»²⁶

Domènec resultava un revolucionari inofensiu; el seu manifest d'ateisme publicat puntualment a «Justícia Social» participava de la moda anticlerical, però ni tan sols va aconseguir esverar sotanes; el comentari necrològic que li va dedicar un bon prevere hauria enfonsat qualsevol rebel d'època: «C. de Domènec se n'ha anat directament al cel, i ha estat Déu qui ha sortit a rebre'l —deia el pare Miquel d'Esplugues—; Déu ha tocat la cara del pobret Domènec somrient, compadint-lo d'aquesta manera: Ho veus com existeixo? Passa home, passa!»²⁷

Sé que l'exemple és esperpèntic, però introdueix amb peu segur aquell àmbit en què les preocupacions socials es vinculaven amb l'activitat literària. Joan Sallarès, per exemple, treballador d'arts gràfiques a Sabadell, socialista i cofundador d'un cercle obrer d'activitats culturals anomenat Jove Atlàntida i amb prou empena per publicar un butlletí literari —«Reflex»—, després d'haver restablert amb d'altres obrers una petita impremta per al propi manteniment, projectà un programa d'edicions de clàssics socialistes catalans que mai no arribaria al carrer; autor d'un primer intent narratiu de poca fortuna, estigué a punt de col·laborar en l'extensa i popular col·lecció «La Novella d'Ara», però penallitats familiars li van fer deturar els projectes.²⁸ Plàcid Vidal, cronista d'aquest món, l'inclou en l'embolicat territori amb Lluís Capdevila, Mora i Alzinelles, Alfons Maseres, Navarro i Costabella, Joan Duch i Agulló, etc., cercle amb noms distingits també, com Feliu Elies, el millor caricaturista polític, socialista i d'anomenada internacional d'ençà de la campanya antialemanya en la guerra mundial, col·laborà amb una certa freqüència a «Justícia Social» (Joan Sacs), on

26. Plàcid VIDAL, *El convencionalisme de la vida*; aquestes memòries, acabades de redactar el 1934 i publicades per la Fundació S. Vives i Casajoana el 1972, són d'un valor inapreciable per observar les vinculacions dels personatges del món literari català amb els moviments de caire polític i social i per refer la silueta de personatges coneguts tan sols per la signatura al peu d'un article. La primera part de les memòries de P. Vidal aparegué el 1934: *L'assaig de la vida* (Barcelona, Ed. Estel). Per a la referència, p. 97.

27. L'anècdota és referida per Plàcid VIDAL, *El convencionalisme de la vida*, p. 186; vegeu també l'article necrològic de Josep Roure Torrent a «La Publicitat» (26 d'agost de 1927), en resposta al que havia publicat Josep Pla amb excessiva sorneguèria en el mateix diari (19 d'agost de 1927).

28. Sallarès entrà en el món literari amb el recull de narracions *El tribut* (Sabadell, La Neogràfica, 1922). Va mantenir la seva activitat política a través de col·laboracions a «Justícia Social»; militava a la USC. Conegut en els medis obrers de Sabadell i en la bohèmia barcelonina, amb formació autodidàctica, va animar diverses empreses culturals a la seva ciutat. L'obra més ambiciosa en el terreny literari fou *Diplomacia* (Barcelona, Ed. Populars Literàries, 1938), peça teatral en què amb situacions i noms imaginaris pretén fer una crítica a la política internacional i, en concret, al Comitè de No-intervenció i a la inoperància de la Societat de Nacions. És una peça llarga i feixuga, i la seva única obra de contingut explícitament polític si exceptuem l'assaig *Llibre de la llei i la ciutadania* (1933). En referència al seu projecte editorial, cf. Plàcid VIDAL, *op. cit.*, p. 144. És avinent indicar, per remarcar els lligams d'aquest món petit, que els articles de Cristòfor de Domènec publicats a «Justícia Social», amb el títol de *Diari d'un heterodox*, van ser editats per SALLARÈS, *Carnet d'un heterodox* (Sabadell, Llibreria Sallarès, 1926).

atacà durament el realisme soviètic; anys més tard (1938) pronunciaria des de la ràdio unes conferències sobre l'estètica marxista;²⁹ o com Josep Roure Torrent, llicenciat en lletres, que omplia columnes a «Justícia Social», «La Publicitat», «Revista de Catalunya», «La Campana de Gràcia», i que aniria a raure a «Trell» i «Meridià», per citar els títols més orientatius.

És d'aquest món d'on va sorgir la literatura i l'assagística de temàtica polític-social, un gènere amb producció d'escàs valor literari, escrita per personatges en general de segon o tercer ordre, cert, però l'atenció no és per al seu vessant crític-literari, sinó històrico-popular; per tant, és important amb aquesta actitud citar un saltataulells lletraferit, Navarro i Costabella, que cuejant en aquells cercles es despenjà amb *La suprema voluntat* (1928) i amb *Samuel, història d'un dependent Uladre i màrtir* (1927); Navarro dignificava en el primer cas el revolucionari tortuós, isolat, amb barreja de virtuts i defectes, i amb una bona dosi d'intemporalitat malgrat una ambientació que es correspon amb la Barcelona de la dictadura, per bé que l'acció succeís en terres poloneses; en el segon títol l'enunciat és prou explícit; en plena república la novella passaria a l'escena (1934), justament en uns moments en què les lluites dels treballadors mercantils estaven a l'ordre del dia i havien demostrat que podien col·lapsar el comerç barceloní. Coexistien els noms de Josep M. Francès, amb *La guerra dels sants* (1930) i *La rossa de mal pèl* (1929); Duch i Agulló, amb el que serà un clàssic d'aquesta literatura: *Homes i màquines* (1930) i l'inefable *Amor i banderes* (1936). Tots ells, homes del republicanisme, exposaven una imatge sinistra —com Oller i Rabassa a *Quan mataven pels carrers*— dels lluitadors anarco-sindicalistes; la figura de la dona anarquitzant que al final es penedeix de la seva actitud política gràcies a l'amor, és un tema tradicional, com ho és el constant lligam dels revolucionaris amb el món de l'hampa i de la marginació social. Per cert, una insistència temàtica que va arribar prou lluny perquè Rafael Tasis, un moderat, en fer repàs de la literatura urbana a Catalunya comentés:

«Ens hem avesat massa a considerar els revolucionaris anarquistes com elements primaris o ferotges, però sobretot molestos.»³⁰

L'observació de Tasis ens introdueix en una qüestió important, precisament en els valors corresponents al model ètico-polític republicà que anava esdevenint hegemònic i que incapacità els socialistes, confosos en aquell món híbrid i sense una intel·lectualitat orgànica productiva, a oferir un model ètic propi. Els socialistes no van disposar mai de propagandistes ni de moralistes, a diferència dels republicans; això és important perquè d'aquell món d'autors i crítics menors en què es deixaven republicans i socialistes va sorgir-ne una important escomesa antinoucentista, i la contribució socialista al procés no és negigible, però pren més el to de reflexió que d'acció; tanmateix, alguns dels arguments han arribat, camuflats, fins a l'actualitat.

Màrius Vidal i Gort, un element amb prosa fàcil i habitual bon criteri, remarcava a les planes de «Justícia Social» que el noucentisme havia produït un divorci entre les lletres catalanes i la població humil, reconeixia la contribució

29. *Art i socialisme*, «Justícia Social» (18-IV-1925).

30. Rafael Tasis, *Una visió de conjunt de la literatura catalana* (Barcelona, Pub. de La Revista, 1935), p. 118.

institucional dels seus homes, però els retreia haver reduït a patrimoni exclusiu de les classes benestants la cultura nacional i bescantava el combat demolidor que havien mantingut els seguidors d'Ors contra el romanticisme, i qualificava aquella actitud d'«error estúpid».³¹

Vidal explicitava l'existència d'un moviment i d'un sentiment —així ho qualificava— que no s'iniciava en plena dictadura, sinó que simplement s'havia accentuat en un moment de davallada de la iniciativa dels pratians. Feia una consideració ben suggerent: l'antinoucentisme —deia— augmentava al ritme simètric «de l'increment que ha adquirit la premsa del país en aquests darrers temps».³² Així, amb aquest discurs apareixen relacionats el trencament de l'hegemonia cultural nacional detinguda pels noucentistes, amb la popularització i difusió del català i l'aparició d'un moviment catalanista oposat al mal anomenat «catalanisme polític». L'argumentació de Vidal circulava; posteriorment, «Cott de Reddis» (Jaume Ayguadé) considerava «el poble baix» depositari i mantenidor de la llengua, i advertia l'elitisme que suposava una indiscriminada i excessiva depuració lingüística.³³

Les característiques i la problemàtica de la polèmica noucentista han estat resseguides per Alan Yates,³⁴ però com advertia abans, la perspectiva que m'interessa no és la crítico-literària, sinó la històrica, i, per tant, interessa en extrem una idea que anotava Vidal i Gort des de la premsa del nostre eclèctic socialisme. Vidal, a més d'anunciar el clivellament dels models noucentistes en virtut de la circulació d'elements de culturalització que ell anomenava menors, com la premsa, afegia que el periodisme era a la base de l'aparició d'una nova literatura del país, la qual defineix com la «literatura dels periodistes».³⁵ Ben mirat, és innegable que noms rellevants de la nova literatura sorgien de la pràctica periodística —Pous i Pagès, Puig i Ferrater—, però també ho és, i és remarcable, que els dirigents republicans, els socialistes i els comunistes van sorgir en gran nombre dels rengles de la premsa; només cal donar una ullada a «La Publicitat», «La Rambla», «La Humanitat», a la premsa humorística i evidentment a «L'Hora». El repàs d'aquesta premsa ens presenta una generació de periodistes —de gent que utilitza sovint el periodisme, no de professionals en el sentit actual del mot— que mantenen vinculacions polítiques sòlides amb el republicanisme i el marxisme, relacions que es consolidaran sobretot els anys de la república fins al 1939, i amb una funció doctrinària i propagandística no gens menyspreables; noms com Aymamí i Baudina, Estivill, Miravittles, Riera Llorca, Pere Pagès, Campos i Tarré, Josep M. Massip, Bernades, Roure Torrent, Joan Vallespinós, Ramon Jové.³⁶

Amb aquests elements d'anàlisi, els socialistes van precisar punts febles del

31. Guimerà, «Justícia Social» (25-vii-1925).

32. *Antinoucentisme*, «Justícia Social» (15-viii-1925).

33. La llengua d'un poble, «Justícia Social» (3-x-1925).

34. Alan YATES, *Una generació sense novella?* (Barcelona, Ed. 62, 1975).

35. *Característiques*, «Justícia Social» (17-x-1925). L'article solament va signat per «V», probablement Vidal i Gort.

36. El tema és tractat amb més detall en el darrer capítol de la meua tesi doctoral: *La Tercera Internacional i el frontpopulisme en l'exemple català* (Universitat de Barcelona, juny de 1981).

noucentisme i els valors que intrínsecament representava l'operació de salvament encapçalada per Bofill i Mates —aspecte en què Campalans s'havia mostrat feia temps especialment belligerant.³⁷ Màrius Vidal demanava als intel·lectuals que es desfessin del projecte de Bofill, temorós de la seva influència en rengles culturals afins a l'esquerra; pensava, potser, en la defecció recent de Josep M. Junoy.³⁸ Però malgrat el valor i l'interès de les hipòtesis que obren suggestius camins de recerca, els socialistes no van aconseguir mai de conformar un estil i uns valors constitutius d'un model ètico-nacional alternatiu al noucentisme i propi al moviment catalanista que Vidal i Gort esmentava.

Això va ser cosa del republicanisme social; certament, els rengles socialistes van atacar cruelment un dels models proposats pel republicanisme, el més anodí si es vol i ensem amb el que sorgia amb més presència multitudinària, el folchitorresisme, el qual obtenia una difusió popular considerable i una mobilització juvenil inconeguda fins en aquell moment.³⁹ La premsa socialista no va estar-se de comparar l'obra de Folch i Torres amb «El Caballero Audaz», ni de qualificar els seus seguidors de futurs subscriptors del «Diario de Barcelona».⁴⁰ Però poca cosa més; probablement l'actitud socialista va ser una contribució més al desprestigi de l'ètica folchitorresiana els anys trenta, però tampoc no és gens segur, perquè, al capdavant, i malgrat les crítiques a l'autor, elements bàsics dels seus personatges perviuen en la base del republicanisme àdhuc els anys trenta; el valor històric de l'obra de Folch i Torres no és solament la de propagandista moral, sinó, amb seguretat, explicitar uns valors arrelats en gran part de la base del catalanisme que s'identificarà amb els republicans i que s'havia confegit en un procés de llarga durada.

Llevat d'això, els socialistes ofereixen poca cosa més. Hi ha indicis d'una orientació, d'una proposta, com l'homenatge a Rusiñol organitzat per la Unió Socialista, en què Emili Saleta el qualificà com a «poeta del dolor social», i Màrius Vidal reivindicà Iglésias, Guimerà, Narcís Oller i els homes del vuitcents; en conjunt es va demanar vagament una poesia «social» i «realista».⁴¹ Poca cosa, pràcticament no-res.

Vidal i Gort manifestava les limitacions dels seus en haver de referir-se a les orientacions de Carles Pi Sunyer en uns moments en què els espectacles d'es-

37. Per exemple, la conferència que pronuncià a l'Ateneu Enciclopèdic Popular el 17 de març de 1923: *Als joves. Paraules d'un socialista als estudiants de Catalunya* (AEP, abril de 1931), p. 23.

38. *Política d'esquerra*, «Justícia Social» (10-I-1925).

39. Sobre el fenomen Folch i Torres, vegeu el pròleg de Josep Miracle a *Antologia de pàgines viscudes* (Barcelona, Selecta, 1962); en particular, pel que fa a la crisi folchitorresiana dels anys trenta respecte a la seva eufòria i capacitat mobilitzadora anterior, Josep MIRACLE, *Josep M. Folch i Torres* (Tàrraga, Camps Calmet, 1971). Amb tot, no existeix encara un bon treball sobre l'abast literari, social i polític de Folch i Torres.

Una bona descripció del moviment dels Pomells de Joventut, a Jim KELLY, *Els Pomells de Joventut*, «L'Avenç», núm. 14 (març de 1979), ps. 44-49.

40. Andreu Raurie escrivia en un article titulat *Literatura*: «El sentit que té de la vida l'autor de la ventafocs és una cosa decadent i lamentable, de tota la seva obra es transpira un sentimentalisme carrincló, propens a tots els acataments i a tots els conformismes»; i afegia: «què en farem d'una moral d'hijas de Maria?» («Justícia Social», 28-XI-1925).

41. Vegeu «Justícia Social» (12-XII-1925; 26-XII-1925); l'acte es va fer el 24 de gener de 1926. La ressenya de l'homenatge, a «Justícia Social» (30-I-1926).

barjo es popularitzaven en català i en aquesta llengua arribaven també al Paral·lel: «El professor i escriptor cultíssim Carles Pi Sunyer —deia Vidal— ha dit recentment, damunt “La Publicitat”, la necessitat que tenim de crear la nostra cançoneta lleugera».⁴² I va ser en aquest àmbit, en el conreu de gèneres herètics per al noucentisme, on van excel·lir els homes que participaven en el món literari descrit. En aquelles peces i en aquells autors, s'explicita sovint un model ètic que anava a cavall de l'obrerisme i del radicalisme republicà, sense optar, aparentment, ni per l'un ni per l'altre, en una magnífica ambigüitat que reflectia l'univers de bigarrament ideològic en què es criaven els autors.

La meua intenció no és insinuar que en les seves obres ni en el gènere s'hagi de cercar ni molt ni poc la difusió ideològica de la proposta republicana, sinó que interessa en elles l'explicitació de valors que resumeixen una identificació popular amb el projecte republicà interclassista. Un excellent exemple n'és la descripció que Lluís Capdevila —amic i col·laborador de Lluís Companys i un privilegiat en els comentaris literaris de «Justícia Social» que l'havia qualificat com «un bon moralista»—⁴³ fa dels seus personatges en la introducció prèvia de *14 d'abril. Claror d'alba*; una peça en què es resumeix la tipologia social republicana i el model de ciutadà urbà proposat:

«*Gabriel*: Jove. Uns trenta anys. Tipus de l'obrer català immortalitzat per Ignasi Iglésias: enemic de tavernes i amic dels llibres, honrat a tot ésser-ho, republicà, lluitant per un demà sense patronals, sense sometent, sense arbitrietats, sense injustícies.

»*Miqueló*: Un amic de Gabriel, obrer com ell, enamorat de Clavé i la seva obra, tot ho solucionava cantant. Molt rialler, molt optimista.

»*Sr. Marill*: Vell de cinquanta, seixanta anys. Tipus de burgès català, gasiu i

42. «Justícia Social» (29-III-1924). D'ençà de l'experiment dels Espectacles-Audicions Graner (1905-07) i de l'assaig del Teatre Líric no hi havia hagut pràcticament res més que intentés captar el públic català popular, el que omplia les sales del Paral·lel, i abandonava les representacions en llengua catalana. Ignasi Iglésias havia plantejat el problema d'una manera que coincidia amb el plantejament de Vidal i Gort i la proposta de Pi Sunyer: «Que volen gènere xic? —escrivia Iglésias—, donem-los gènere xic. Que demanen melodrama? Donem-los melodrama. Salvem l'idioma, car salvant l'idioma els escriptors que amb un fi enlairador, fent d'alçaprem de les multituds, vulguem posar-nos a llur nivell intel·lectual, trobarem la manera que el nostre treball insensiblement, gradualment, esdevingui més noble cada dia» («El Poble Català», 10-XII-1911.) Va ser els anys vint que va aparèixer Pi Sunyer, la sarsuela en català van tenir una empenta i un públic important els anys en què es mantenia aquest debat que arraconava elements importants del noucentisme. xer un públic i una oferta d'un gènere de consum directe, i el català va arribar al Paral·lel i a les seves sales plenes dels mateixos clients d'abans. La «cançoneta lleugera» a què es

43. Cristòfor de Domènec l'havia qualificat de «realista», màxim elogi entre aquells socialistes. I el que més interessa, el definia com un «bon moralista» («Justícia Social», 21-X-1925). Observeu el comentari que Lluís Companys feia de Lluís Capdevila, presentant-lo com un propagandista entre propagandistes republicans: «Recordeu com, en temps de la dictadura, es lluitava contra la dictadura —i contra la monarquia, per tant— emprant l'arma del ridícul. Amb la rialla s'afeblien les figures més representatives del règim (...) Lluís Capdevila és, en aquest llibre, un autèntic, un formidable caricaturista. Sota el caricaturista hi veureu el Lluís Capdevila home de llibres i gran republicà de sempre; l'home que, des de fa tants anys, lluita per una Catalunya culta i liberal» (pròleg de Lluís Companys a *Té la paraula el senyor...* [«Cròniques del Parlament de Catalunya»], Barcelona 1933, s.e., ps. 7-8).

estúpido, que és igual o molt semblant al del burgès de totes les latituds. No té altra cultura que la que li dona el diari, qualsevol diari infecte i burgès. Molt amic de l'ordre, però no s'avergonja d'aplaudir la llei de fugues. Molt catòlic, naturalment, però alhora de llançar al carrer un llogater —als quals explota de manera vil— oblidada Déu amb gran facilitat.»⁴⁴

És un disseny del model que sorgirà des dels rengles del republicanisme social. En aquest punt, l'anterior comentari de Tasis pren dimensions polítiques. Efectivament, després d'anys de propaganda literària, iconogràfica i periodística desvirtuant la figura de l'obrer industrial militant anarco-sindicalista, fent del món obrer suburbial un tòpic de vinculacions polític-criminals, la imatge encunyada era la d'un bàrbar, el personatge estrafet de les caricatures de Feliu Elies «Apa» —a vegades socialista, d'altres republicà— o els pinxos retratats per Navarro i Costabella a *La suprema voluntat* o per *La guerra dels sants* de J. M. Francès. La imatge de l'anarco-sindicalista vinculat amb els baixos fons i prototipus de l'embrutiment humà, va perviure fins als anys trenta i va ser el mantell ideològic en què s'empararen els republicans al moment de detenir els serveis de policia de la Generalitat, que excel·liren en la repressió anarco-sindicalista.

Amb una imatge pròpia i nova, genèricament recollida en la descripció de Capdevila, s'escometia la proposta civil noucentista tot creant «l'obrer nacional», un tipus assenyat que troba tanmateix un lloc pels principis d'alliberament dins el seu codi d'actuació moral i cívica, però uns principis i un dret que no es desprenen ni s'assoleixen per l'existència ni l'activació social i política de la lluita de classes, sinó per la consideració de la validesa de les lleis de la natura per damunt de les injustes lleis de l'home. Un fil del naturalisme ben arrelat i popular que els republicans sempre havien fet seu, com recorda la globalitat de l'obra d'Ignasi Iglésias i com palesava magníficament un personatge d'Aragay a la inefable *Terra nostra. El rabassaire*: «No hi ha llei humana ni divina que pugui reconèixer a un home el dret de llançar a la misèria a una família.»⁴⁵ Un tipus ideal consistent en l'assumpció de l'equilibri entre un millorament social adquirit, si cal, amb combativitat —deduïble del dret que dona a la violència la injustícia—, i un pregon acatament a les tradicions nacionals que són l'ordre, el treball i l'estalvi, o en termes esdevinguts clàssics, l'equilibri entre seny

44. Lluís CAPDEVILA, *14 d'abril, claror d'alba*. Obra escènica en un acte (Barcelona, Llibreria Millà, 1935), p. 11.

45. Amadeu ARAGAY, *Terra nostra. El rabassaire*. Drama en tres actes. Estrenat en el teatre Principal de Terrassa el 12 d'abril de 1925 (Barcelona, Llibreria Millà, 1934³).

La inefable peça d'Aragay explicita la proposta interclassista del republicanisme i també la imatge ideal que del pagès, de l'home del camp, tenien i escampaven els seguidors de Macià. El tipus d'home amb una petita propietat de la qual pot viure ell i la seva família amb el producte del propi esforç es reflectia en el programa polític i econòmic i amb el model de reforma agrària proposat pels republicans. El complement urbà d'aquest interclassisme apareix perfectament, amb solucions semblants a les d'Aragay, a l'obra de Lluís CAPDEVILA, *La mecanògrafa màrtir* (Barcelona, Llibreria Millà, 1934). Aragay solucionava el problema de la terra casant pageses pobres amb els fills dels propietaris; Capdevila realitzava el somni de la burgesia petita i menestral casant les administratives amb potentats del petroli.

i rauxa, fórmula explicativa que substituïa la pregunta a propòsit de la naturalesa de les relacions socials.

La teorització d'aquests elements, dispersos i detectables, que confegien i conformen encara el projecte del republicanisme, va ser sistematitzada i exposada per Carles Pi Sunyer en el concepte de *dissociació*. Pi deduí que la vinculació entre activitat econòmica i pensament conformava un «caràcter nacional» sorgit de les condicions en què s'havia de transformar la naturalesa, i en conseqüència s'abocà a l'anàlisi d'aquestes relacions i a la genealogia d'aquest caràcter nacional. Un moment important d'aquest procés és l'estudi que realitzà, amb una erudició rellevant, de les expressions del costumari i cançoner català que manifestaven el que anomenarà «la personalitat econòmica catalana». Les conclusions a què arribava Pi eren el resultat d'una meticulosa tria del cançoner de Milà i Fontanals, la qual el menà a estipular l'existència d'un «esperit nacional català» conformat per la ponderació de l'estalvi i el treball, alhora que la manifesta denigració de la mandra i la injustícia laboral.⁴⁶ Sobre aquesta anàlisi bastí l'existència d'una *dissociació en el caràcter nacional* consistent en la convivència de factors positius i negatius (respecte a l'activitat econòmica), és a dir, seny i rauxa. En el cas del que Pi anomenava «estament obrer», aquesta desharmonia o dissociació s'explicitava en l'aparició de corrents moderats i radicals mancats d'una síntesi que concertés prudència i exaltació. És així com Pi, explicant amb aquesta desharmonia la naturalesa dels avenços econòmics i dels enfrontaments socials, constituïa la *dissociació* en la clau interpretativa de les diferents etapes de la història de Catalunya i en substitutiu de la lluita de classes.⁴⁷ Era una teorització que s'agermanava amb naturalitat, sense sobresalts, al model humà, al paradigma ètico-polític que emergia de la tradició cultural republicana. És de remarcar que el concepte de «dissociació» no va restar clos en els papers d'un erudit, sinó que, d'acord amb el que era habitual en aquest moment de la intel·lectualitat republicana, va circular profusament en la premsa, i una empresa editorial tan important com l'Enciclopèdia Catalunya, promoguda per Barcino, edità els dos volums de *L'aptitud econòmica*; per tornes, Macià —segons deia— va utilitzar profusament els papers de Pi Sunyer per preparar els seus discursos.⁴⁸

La coincidència del procés constitutiu real del moviment socialista amb la

46. C. PI SUNYER, *Els reflexos de la personalitat catalana en el Cançoner*, «Revista de Catalunya» (gener de 1928), ps. 1-22.

47. C. PI SUNYER, *L'aptitud econòmica de Catalunya* (Barcino 1927-29), 2 vols. Vegeu, en especial, el capítol VI del primer volum, on explicita les relacions cultura-acció. En realitat, tota l'obra és una permanent definició exemplificada del concepte de «dissociació, popularitzat també en els articles a «La Publicitat», *Dissociació* (22-III-1925), *Entorn de la dissociació* (19-IV-1925). Sobre l'«estament» obrer i l'aplicació en aquest de la «dissociació», vegeu *L'aptitud...*, vol. II, nota xv, ps. 254-256 i, més específicament, el meu pròleg a la reedició de *L'aptitud* (Barcelona, Ed. de la Magrana, 1983).

48. Pi Sunyer explica en les seves memòries, a propòsit d'una entrevista amb Macià, «Tuvo la gentileza [Macià] de iniciar la conversación con palabras benévolas y halagadoras, diciendo que había leído con mucho interés mi obra *L'aptitud econòmica de Catalunya*, para añadir aun la amable observación de que era uno de los pocos libros que llevaba en su escaso equipaje durante su peregrinación por tierras de América, y que dicha obra le ofreció datos y cifras para sus conferencias» (C. PI SUNYER, *La República y la guerra*, Mèxic, Oasis, 1975, p. 36).

formidable eclosió d'una «cultura republicana» al bell mig dels anys vint és una de les causes que expliquen la vinculació, confusió i servitud socialista vers el republicanisme. Però és també en els anys de la dictadura que es desvetllen algunes característiques del marxisme de guerra i es configura el que serà la «via catalana».

Jové i Brufau. Una reflexió sobre hegemonia cultural

En ple procés constitutiu apareixia en els rengles marxistes una nova temàtica, la preocupació per definir la tradició de les diferents famílies marxistes en un món en què els revolucionaris romanien escindits. Campalans i Maurín havien polemitzat molt sobre el tema en un diàleg de sords com era propi de l'època; seria absurd demanar una altra cosa!; Emili Mira havia igualment desfermat el debat al si de la Unió Socialista a propòsit del tema «reforma o revolució». En el punt dels anys trenta la qüestió prenia un to diferent en el món leg que Jové i Brufau pronunciava al seu llibre *L'ideal obrer* (1930). L'interès rau en el fet que molts elements seran posteriorment definidors del procés d'unificació seguit per socialistes, comunistes i nacionalistes l'any trenta-sis i perquè presentava una ruptura en els debats que sobre el tema s'havien realitzat anteriorment.

Jover definia el socialisme com un moviment diversificat en les seves tàctiques i, per tant, amb possibilitats de reconstrucció estratègica en l'objectiu comú del socialisme; és a dir, la revolució socialista era el fruit de la coexistència de les diverses fraccions amb origen comú: socialistes, comunistes i anarquistes. Si es té present el discurs que Joan Fronjosà pronunciaria set anys més tard, en plena guerra, exposant el contingut de la «república de tipus nou», que identificava amb el govern frontpopulista,⁴⁹ ens adonem, primer, que efectivament hi ha elements de tradició marxista que no solament apareixen abans del 1936, sinó que conformen l'especificitat de la «via catalana» perquè són utilitzats en el moment en què els marxistes participen de manera notòria en la gestió d'una revolució, i segon, que la fórmula de Jové —socialistes, comunistes, anarquistes— és complementada amb «republicans», cosa que conforma en la tradició socialista catalana un element inseparable, sense el qual la transició al socialisme no és possible.

Jové és un element «tradicional» del moviment revolucionari català que aniria a raure als rengles socialistes. S'havia format en ambients cenetistes i

49. Deia Fronjosà: «Tres són els grans sectors que lluiten contra el feixisme: els partits republicans, l'anarco-sindicalisme i el moviment marxista. La diferència ideològica d'aquests tres grans sectors no permet traçar per al futur victoriós cap dels principis o normes que constitueixen l'acció de cadascuna d'aquestes tres tendències. Tots estem d'acord que no és el sistema polític econòmic anterior al 19 de juliol del 1936, per injust, inhumà i antieconòmic. Ningú no creu, però, que sigui el moment d'establir el comunisme llibertari. I una dictadura proletària no és acceptada amb unanimitat per la classe obrera. No obstant aquesta divergència, tots esperem trobar en el socialisme una fórmula harmonitzadora. I sembla que aquesta coincidència és una república democràtica de tipus nou» (*La missió dels treballadors i la dels sindicats en la nova organització industrial*, Barcelona, Ed. UGT, 1937).

arribà a ocupar càrrecs de responsabilitat que el conduïren a relacionar-se amb l'AIT a París. Ensenms, disposava d'una vocació nacionalista que l'havia de fer passar pel complicat món de grupúsculs catalanistes radicals al costat de Bernadó i Domènec Ramon. Modelista de professió, disposava d'un bagatge intel·lectual que, en els medis revolucionaris de l'època, bé es podia qualificar de sòlid, ja que es mantenia al dia de la producció literària catalana.

Ramon Jové abandonà el sindicat confederal a la fi de la dictadura i aquell moment li va suscitar, si l'hem de creure, una reflexió sobre els problemes generals que es presentaven feia anys als moviments revolucionaris europeus; aquest va ser l'origen de *L'ideal obrer*, volum que té el mèrit de ser un inventari de problemes i qüestions: la tradició socialista, les formes d'estat en el socialisme, les dictadures, el feixisme i la necessitat d'una hegemonia cultural socialista. Tema que interessa directament aquests papers. La necessitat d'una hegemonia cultural del moviment obrer era necessària —segons Jové— per contrarestar l'acció cultural de la burgesia entre el proletariat, que l'assimilava gràcies als espectacles populars de l'època. Fins en aquest moment els marxistes s'havien ocupat solament, quan de cultura es parlava, dels aspectes de la instrucció pública. Jové dedicava al tema unes planes de to sorprenentment gramscian en preguntar-se el perquè de l'afecció popular a les obres de Pola Negri o Bàrbara la Mar, que, amb canvi de decorats, eren les inspiradores de la novella sentimental anarquista de consum obrer. De fet, era assimilar la polèmica que s'havia alçat contra el noucentisme, i, fent la farina blana, ho traspassava al concret territori de la literatura social.

El salt venia en considerar Jové la necessitat d'una intel·lectualitat socialista per tal d'obtenir una hegemonia cultural, una *intelligentsia* alternativa a la dominant.⁵⁰ Els quadres obrers —deia— no tenien més camí per formar-se que una sòlida instrucció primària, el contacte i la convivència amb la intel·lectualitat nacional i la creació d'una literatura social en la qual formaran la seva mentalitat. Òbviament, és més que discutible que la literatura «formi» una mentalitat, l'assumpte és més complicat, però la preocupació del tema el portava a proposar referències sobre els hipotètics elements d'una literatura social:

«Socialment, des del punt de vista literari, fora en Baroja es pot dir que no s'ha fet res a Espanya. A Catalunya encara menys. Puig i Ferrater i Bertrana estan ben situats. En Maseras podria fer molt.»⁵¹

És una referència d'autors llastimosament breu. Hi ha, tanmateix, un parell d'aspectes del conjunt que ofereixen comentari; primer, el fet d'haver plantejat la conveniència d'una hegemonia cultural en l'esperit públic; segon, el rebuig, no per criteri literari, sinó polític, de la literatura social coetània i, en conseqüència, del model ètic proposat, segons que permet deduir la petició d'una nova literatura. Nogensmenys, aquesta darrera afirmació és molt matisable, fins i tot pot ser contravinguda per la necessitat que palesa Jové d'una vinculació amb la intel·lectualitat republicana, i, en conseqüència, del manteniment, bé que renovat, del model moral republicà.

50. Ramon JOVÉ, *L'ideal obrer. La democràcia i l'anarquisme* (Sabadell, Ed. La Fona, 1930), ps. 8-12.

51. JOVÉ, *op. cit.*, p. 8.

En conjunt, hi ha una evidència que la lenta influència marxista en diversos camps d'actuació, en l'àmbit sindical, en les institucions republicanes i consistoris, en les Direccions Generals de la Generalitat, no es veia en absolut acompanyada per una simètrica influència en la batalla ideològica que apareixia amb l'adveniment de la República. Els marxistes van anar imposant amb èxit relatiu la seva capacitat analítica a una bona part del projecte socioeconòmic i institucional del republicanisme social, però aquest mantenia la iniciativa en la intervenció política i en la configuració ideològica del projecte nacional de les esquerres. En aquest terreny, l'agressió va venir de banda dels comunistes, i va ser certament brutal.

L'escomesa comunista

Una revista important en el món de les publicacions autòctones, «L'Hora», conté a les seves pàgines l'atac sistemàtic d'una generació de joves comunistes al model ètico-polític republicà, a la seva tradició intel·lectual, als seus codis, ritus i monuments, al seu model nacional, en definitiva.

L'exabrupte que Joan Vallespinós llançava als Jocs Florals és indicatiu de l'aportació de «L'Hora»: «Us escopim el màxim pejoratiu: la claca de la monarquia i la llufa de la República a mercè del vent de tramuntana.»⁵² El grup de «L'Hora» estava format per autèntics propagandistes i agitadors, alguns dels quals excelliren en el periodisme, formaven part de la «literatura de periodistes» de què parlava Vidal i Gort; noms com Estivill, Helios Gómez, Miravittles o Arquer en són prova. Jordi Arquer, a propòsit de la defecció de Miravittles, fa un magnífic repàs del dilettantisme d'aquells revolucionaris: «Tot el que Miravittles té de brillant, de superficial, li falta de profunditat. En un ambient i en un clima com el nostre, mancat d'una sòlida cultura política i malejat pels excessos i les estridències demagògiques, Jaume Miravittles pot fer-hi, per la seva oratòria brillant, per la seva ploma encesa i plena d'adjectius, educada en l'escola dels pamfletistes francesos, un gran paper (...). No havia llegit cap dels grans autors de l'escola marxista. No ja Plehanov, Luxemburg, Pankok [*sic*; Pannekoek], Kautski, etc., ni tan sols Marx ni Engels. Del mateix Lenin i Trotski a penes coneixia res. Tota la seva cultura marxista es reduïa a la coneixença de pensaments, frases, fragments i interpretacions del marxisme i dels seus homes apresos a través dels pamfletistes francesos i de la lectura assídua de revistes com "Plans", "Monde", "Lu" etc.»⁵³

És una fidel recomposició feta per un excellent coneixedor del grup i del món comunista local, i que més enllà de Miravittles era perfectament extensible a tots ells, l'Arquer inclòs. Una descripció que coincideix amb l'autodefinició que es feia el grup: «L'Hora vol ser més que un text doctrinal, un altaveu emocional. Més que un article, un reportatge. Més que un elogi, una crítica. Més que un acatament, una tralla. Més que una notícia, un crit.»⁵⁴

52. «L'Hora» (3-v-1931).

53. «L'Hora», segona època (30-vi-1934).

54. «L'Hora», núm. 1 (10-xii-1930).

El projecte intel·lectual deduïble dels comunistes de «L'Hora» va ser la sistemàtica detracció dels models morals republicans i de qualsevol concomitància amb ells, fer taula rasa de la «cultura republicana». Un projecte de negació que va gaudir entusiasmat de l'aparició del surrealisme indígena en la versió de Salvador Dalí, del qual el que més valor té és la duresa i el sarcasme del llenguatge que impregnà l'estil de gent com Estivill, Vallespinós o Miravittles. L'afecció pel surrealisme es concretava, per exemple, en l'organització d'un acte a la Sala Capsir amb l'estellar participació de Dalí; acte en què Pompeu Fabra va ser tractat de bandarria, Rovira i Virgili d'imbècil, i Guimerà —l'adorat Guimerà de la meritòria «Justícia Social!»— va ser definit com un pudent renegat. Miravittles ho especificava més: entre marxisme i surrealisme hi havia la coincidència en la *negació* dels valors ètics presents, i precisava que no hi havia res més en comú: «La crítica que Dalí fa de la cultura en general i de la cultura en particular és una crítica marxista (...). Dalí pamfletari ocuparia en les columnes de "L'Hora" un lloc preferent. No és el mateix del que podríem anomenar la part constructiva del pensament de Dalí.»⁵⁵

En realitat, i més enllà del recel que poguéis suposar a qualsevol cervell racionalista la frivolitat daliniana, de «part constructiva», altrament anomenada «alternativa», no n'hi havia. Per als comunistes catalans era important destruir uns valors nacionals que tant emanaven del projecte conservador com del republicanisme social. La beatitud de l'«obrer nacional» va saltar a trossos en les plomes de la gent de «L'Hora», el ploricó nacional era escarnit i el sector radical-autoritari del republicanisme era considerat com el braç armat dels «Pomells de Joventut» folchitorresians per un propagandista hàbil com Estivill, que aprofitava l'avinentsa de l'enfonsament republicà del Sis d'Octubre per atacar la tradició del catalanisme romàntic abonat pel republicanisme:

«A les quatre, Badia, general en cap, en un cotxe descobert com els "toreros" o com els generals de la Gran Guerra, baixava a tota velocitat pel passeig de Gràcia. Als estreps del cotxe hi anaven dos escamots amb uniforme i amb winchesters a la mà. Al baquet al costat del xofer també hi anava un home armat. El cotxe portava metralladores. El vent jugava amb els rínxols negres del general en cap de l'exèrcit de Catalunya com jugava amb la banderola estelada que anava a la banda dreta de l'auto. El perfil del rostre de Badia, que tenia quelcom d'àliga, bell i enèrgic, amb el seu front d'una línia perfecta, el mentó prominent i les seves dents blanques i petites, es mostrava als ulls de les dones admirades com un Apol·ló guerrer i dominador. La realitat es confonia amb la llegenda. Les joventuts catalanes i tot el poble de Catalunya tenien al subconscient com un llevat de profecies, les figures de Don Jaume i Sant Jordi, bells perfectes; alliberadors d'illes en mans dels reis de la moreria i de donzelles

55. Una ressenya de l'acte, a «L'Hora», núm. 38 (25-IX-1931), p. 7: *A la recerca d'una nova moral*. També sobre el tema, J. MOLAS, S. Dalí entre surrealisme i marxisme, «L'Avenç», núm. 32; i Ricard VINYES, Angel Estivill. El dilettantisme intel·lectual dels comunistes catalans, «L'Avenç», núm. 29. Per la citació de Miravittles, *Contra la cultura burgesa* (Barcelona, Ed. Hora, 1931), p. 55.

sacrificades a la fúria d'un drac espavantable. L'alliberador de Catalunya, deien les profecies, serà bell com Sant Jordi, i bell i fort com el rei don Jaume.

»I el poble de Catalunya veia com es complien les profecies. El minyó de l'estel solitari, l'alliberador de la donzella lligada a les cadenes del monstre, era un jovencell bell, àgil en la fortitud física i ardit. Sant Jordi i don Jaume tot d'una peça. Tot el podriment d'una renaixença estovada d'entendiment mirífic; tot el llevat moral d'una joventut idiotitzada pel "Patufet" i per Folch i Torres es sublimava i creava una mena d'aureola que feia brillant i divina la figura del general en cap de l'exèrcit de Catalunya.»⁵⁶

El text és brillant i explícit, funcional i molt propi d'aquells agitadors imaginatius i dinàmics; és el model d'un estil i un projecte que es definia per la negació, la belligerància i l'escomesa; no per la proposta.

L'atac comunista no és rellevant per la seva difusió entre la població. Estava circumscrit, fins al Sis d'Octubre, a uns pocs propagandistes i a una publicació de reduït àmbit lector, si bé l'activitat d'aquells militants en ateneus, cooperatives, associacions i centres d'esbargiment va ser notòria. El que és remarcable és, de totes passades, el fet d'haver alçat per primera vegada la barrera entre el marxisme nacional i el model ètic republicà, indubtablement hegemònic, el qual havien acompanyat els socialistes per debilitat intrínseca i pels condicionaments i característiques del seu procés formatiu en els anys de la dictadura primoriverista. La gestació i difusió d'un nou model ètic del projecte d'esquerres no va sorgir explícitament dels rengles del marxisme, sinó que apareix terriblement articulad al moviment repressiu de 1934-36, a l'agitació frontpopulista i al moviment vaguístic que va seguir l'enfonsament polític del republicanisme d'ençà del Sis d'Octubre; en aquest procés es va gestar la mitologia antifeixista; en apropiar-se-la, la cultura marxista va disposar d'una hagiografia, d'uns ritus, d'uns codis que fins aleshores li havien mancat i que van constituir el complement del projecte d'acció institucional i renovació econòmica que hem vist que plantejava i que va constituir el territori en el qual va demostrar que millor i més eficaçment es movia.⁵⁷

A la «nova economia» de Ruiz i Ponseti, s'hi complementava la «república nova» de Joan Fronjosà amb inequívokes referències togliattianes, i la configuració ideològica d'aquest projecte nacional va ser l'antifeixisme, el qual els socialistes catalans identificaren amb la realització, més o menys fidel, del «període de transició» que havien estipulat al bell mig de l'agitació frontpopulista, el 1935, i que en paraules seves havia de ser el fruit «d'uns ascens hegemònic: «conquerint en bona lluita, l'hegemonia directora en els camps sindical, coope-

56. Angel ESTIVILL, *6 d'octubre. L'ensulsiada dels Jacobins* (Barcelona, Gràfics Alpha, 1935), ps. 160-161.

57. Aquest procés és el que he intentat estudiar i exposar a la meua tesi de doctorat, i en ella fonamento l'afirmació.

ratiu i cultural, mutual i d'esbarjo dels treballadors».⁵⁸ Justament, el trajecte fet en aquests camins fa creure que el marxisme va ser cada cop més present en la cultura o en la vida nacional.

abril de 1982

58. *Ponències de programa i projecte d'Estatuts aprovats en principi pels Comitès Executius de la USC i el PCP que són sotmesos al Consell directiu de la USC per a portar-los al Congrés de fusió, «Justícia Social», suplement extraordinari al núm. 34, època IV (23 de novembre de 1935), p. 2.*